

Фауст (стислий переказ)

Йоганн Вольфганг Ґете

Присвята

Твір починається роздумом поета про сторінки вже забутого ним життя. Митець пригадує своє перше кохання і тягарі дружби, померлих та тих, хто просто залишив слід у його пам'яті.

Пролог у театрі

Ця частина твору є далекою від суті поеми. У ній розкривається проблема художнього мистецтва, з вуст людей, приближених до нього, а саме: Директора театру, Поета та Комічного актора. На їхній нараді постає питання призначення мистецтва у житті людей. Кожен з присутніх має на це свою точку зору: Директор хотів вгодити усім глядачам свого театру, як бідноті, так і заможним; Поет говорив, що натовп нікчемний і не в здатний досягнути геніальності його творів; Комік вважає, що усім необхідні гарні жарти, а тому його метою є розвага людей.

Пролог на небі

"Пролог на небі" є зав'язкою поеми. У цій частині твору поет знайомить читачів з головною дійовою особою – Фаустом. Пролог починається розмовою Господа, архангелів Михаїла, Рафаїла та Гавриїла, а згодом до них приєднується й Мефістофель. Вони оспівують велич творіння Бога, підкреслюють чарівні деталі природи, які неможливо досягнути. Хвалу архангелів перебиває Мефістофель. Він запевняє Господа, що Всесвіт не є ідеальним і розповідає про гріхи та муки, що відбуваються на Землі. Між ними зав'язується суперечка. У доказ праведності людей Господь наводить приклад Фауста. Бог упевнений, що його раб є вірним йому. У відповідь Мефістофель гарантує, що зможе спокусити його усіма земними радощами, котрі змусять чоловіка перестати бути взірцем старанного і вірного служителя. Бог погоджується на пропозицію, бо вважає Фауста незламним. До того ж, ці труднощі лише допоможуть чоловікові вийти з глухої безодні. Мефістофель зазначає: якщо Фауст визнає себе задоволеним новим життям, то він забере його душу у своє розпорядження. Господь погоджується, і з цього моменту починається справжня боротьба добра і зла у житті чоловіка.

Частина 1

Ніч

Фауст на самоті обмірковує знання, що він здобув протягом життя. На схилі років він, науковець, лікар, філософ і богослов, але це для нього не мало жодного значення. Фауст вважає, що він як дурнем був, так і залишився. Хоч він і був розумнішим багатьох своїх колег, проте не відчув за все життя справжнього щастя. Фауст вдається до ворожіння й викликає духа. Їхню розмову стукотом у двері перериває Вагнер (помічник вченого). Вони ведуть довгу розмову про філософію та сенс від здобування знань.

Біля міських воріт

Місто, де перебував Фауст, було охоплене веселим настроєм. Усі жителі відзначали свято і Фауст з учнями не були виключенням. Чоловік користувався повагою серед населення, бо і він, і його батько були лікарями і, не зважаючи на тяжкість хвороби, завжди допомагали людям. Саме тому прості міщани та селяни кланялися та поступалися йому дорогою. Вагнер наполягав, аби його вчитель пишався такою любов'ю та доброзичливістю народу, але це визнання не робило Фауста щасливим. Він розповідає товаришу, що в його тілі живе дві людини: "...одна палка і лине до землі, а інша — за хмари, готова вирватися з тіла". Під час прогулянки Фауст помічає дивного чорного пса, у якому він бачить перевертня, але слова Вагнера про те, що це звичайна тварина заспокоюють чоловіка. Він вирішив забрати собаку собі.

Кабінет Фауста

Коли Фауст прийшов додому, то одразу взявся за роботу - переклад Нового Заповіту на німецьку мову. На першому ж етапі роботи у нього виникла проблема з тлумаченням слова "логос" (у перекладі з грецької означало "слово") і уривку з Євангелії: "Спочатку було слово". Фауст підставляв різні варіанти і прийшов до висновку, що найкраще підходить "діло", бо для чоловіка воно було важливішим над усе.

Роботу перериває все той же пес, тож Фауст намагається вигнати його з кабінету. Раптом звичайна тварина виростає в ширину та у висоту і незабаром перетворюється в Мефістофеля, який в очах вченого постає студентом. Здивований чоловік запитав ім'я хлопця і у відповідь почув, що він Дух заперечення, який зник бажати усім зла, творячи добро. Ця істота звикла сміятися з людських слабкостей, тож наносить дрібну шкоду, проте болісну.

Мефістофель прагне спокусити вченого малими життєвими радощами. Він викликає духів, які співають про людські розваги (гуляння, пісні, танці, поцілунки, небо і траву), при цьому доповнюючи виступ танцем. Під час нього вчений засинає і Мефістофель зникає.

Кабінет фауста (2)

Сцена починається з появи Мефістофеля у святковому одязі. Він запевняє Фауста, що таке вбрання разом з веселощами позбавлять його вічної туги. Але Фауст відмовляється, запевняючи Мефістофеля, що це не вилікує його від журби, яка стане його супутницею до самої смерті. Дух намагається переконати чоловіка, що зможе його позбавити нудьги і ставить умову. Вона полягала в тому, Мефістофель забере його душу, якщо чоловік настільки захопиться блаженною миттю, що попросить зупинити час. Вчений погоджується і підписує домовленість між ним та Дияволом кров'ю. За цим договором Мефістофель зобов'язується виконувати усі бажання Фауста до певної миті, час настання якої залежить тільки від чоловіка. Після підписання вчений з Дияволом поринули у мандри на магічному плащі останнього.

Підвал Ауербаха в Лейпцигу

Фауст та Мефістофель потрапляють у галасливу компанію. Диявол демонструє вченому, як люди можуть розважатись: для них кожен день видається святом, відсутні

турботи, існують лише веселощі.

Кухня відьми

Тепер же мандрівники потрапляють на кухню до відьми. Фауст не розуміє, як стара може йому допомогти стати знову молодим, але Мефістофель запевняє, що краще від неї це не зробить ніхто. Після невеликого проміжку часу, проведеного у компанії звірів відьми, з'являється й сама невдоволена стара. Вона спочатку не впізнає Мефістофеля й погрожує розправитися з ними, але той приводить її до тьми й вона береться до роботи. Починається ритуал, по закінченню якого, Фауст знову молодий.

Вулиця

Фауст зустрічає на вулиці вродливу дівчину на ім'я Маргарита. Їй близько чотирнадцяти років, вона цнотлива та безгрішна. Фаусту сподобалася дівчина, тож він спитав її, чи може провести її додому, на що отримав грубу відмову. Маргарита йде, після чого чоловік благає Мефістофеля допомогти йому завоювати молодицю, на що той погоджується.

Вечір

Фауст та Мефістофель пробираються у кімнату Маргарити і вирішують спокусити чарівну дівчину подарунком, який залишають у шафі. Коли дівчина повернулася додому і почала переодягатися, то помітила нові речі, які одразу почала приміряти.

Прогулянка

Мефістофель з жахом прибігає до Фауста і розповідає, що священник відібрав у Маргарити прикраси, які вони подарували нещодавно. Маргарита не чинила опору і мовчки віддала браслети, брошки, кільця. Сама ж вона ночами з розуму сходить від здогадок, від кого цей подарунок. Фауст наказує Мефістофелю пробратися до сусідки й відібрати прикраси.

Дім сусідки

Диявол приходить до сусідки Маргарити, яка разом із нею приміряла вже нові, подаровані прикраси. Він розповідає Марті про її мертвого чоловіка, але ця довга історія є лише приводом завести розмову та організувати Фауста і Гретхен (німецький варіант імені Маргарита). Дівчина питає про свідоцтво, яке б було доказом правдивості його слів. Мефістофель пояснює, що воно в його товариша Фауста. Після цього Диявол назначив зустріч, куди запросив і Маргариту.

Вулиця

Мефістофель розповідає Фаусту, що все йде так, як вони і планували. Залишалось тільки підробити свідоцтво і чоловік погоджується, хоча йому неприємна така брехня.

Сад

Фауст гуляє з коханою по вулиці, а позаду них ідуть Мефістофель з Мартою. Маргарита розповідає чоловікові про загиблого батька; про матір, яка нещодавно одужала; брата, який служить в армії; сестру, за якою вона доглядала, але та вже відійшла в інший світ. Фауст був захоплений простотою, тож зізнається їй у своїх почуттях, але вона виривається з його обіймів і втікає. Чоловік не міг прийти до тьми від такої поведінки коханої і поспішив її наздогнати.

Альтанка

Маргарита сховалася в альтанці, та чоловік її знайшов. Вони обіймаються та обмінюються поцілунками, але їхні ніжні почуття були перервані стуком у двері Мефістофеля та Марти. Сусідка вказує на пізню годину й вони з дівчиною йдуть додому.

Лісова печера

Фауст розповідає Мефістофелю про його щире кохання, та Диявол запевняє його, що в світі є і щасливіші миті.

Кімната Гретхен

Маргарита на самоті мріє про зустріч з Фаустом. Вона закохалася у нього і весь її розум охопили спогади про їх вечір. Гретхен більш за все бажає обійняти його, а інше її не хвилює.

Сад Марти

Фауст та Маргарита знову зустрічаються у саду Марти. Дівчина засуджує коханого у тому, що він не вірить у Бога. Такий висновок вона зробила з того, що він давно не був у церкві та зовсім не молиться. Фауст переконує Маргариту у протилежному, але вона залишилася непохитною. Дівчина цікавиться особою Мефістофеля, який здається їй хитрим та злим. Настає пізня година й Маргариті час йти, але Фауст хоче зустрітися з нею знову вночі. Чоловік просить дівчину дати її матері снодійне, на що закохана до безтями Маргарита погоджується.

Біля колодязя

Лізхен розповідає Маргариті історію про неслухняне дівчисько, яке піддалося коханням й знехтувало свою честь. Подруга засуджує таку поведінку, і Гретхен почала боятися опинитися на її місці.

Біля міської стіни

Маргарита дала матері занадто багато снодійного, і ненька не прокинулася. Дівчина картає себе за такий вчинок і гірко тужить за померлою.

Ніч. Вулиця перед домом Гретхен

Брат Маргарити Валентин повертається зі служби, дізнавшись про смерть матері та роман сестри з Фаустом. Чоловіки зустрічаються й вирішують суперечку поединком на мечох. Фауст вбиває Валентина й разом з Мефістофелем вони тікають. Через крики натовпу Гретхен виходить на вулицю й бачить свого пораненого брата. Чоловік покликав сестру до себе і наостанок сказав, що вона завдала йому більше болю, ніж меч, який його вбив.

Собор

Маргарита у соборі, а позаду неї злий дух, який засуджує дівчину і розповідає про покарання, яке на неї чекає. Гретхен стало погано: її бентежить звук органу, не вистачає повітря – вона втратила свідомість

Вальпургіїва ніч

Фауст та Мефістофель, тікаючи з міста через вбивство Валентина, потрапляють у гори Гарда. Там вони зустрічають міфічну істоту – Блукаючий Вогник. За переказами

він заводить мандрівників у глуху місцевість, де вони блукають аж до самої смерті. Але для Мефістофеля він постає як помічник і допомагає товаришам перейти через зачаровані гори. Згодом мандрівники натикаються на відьомський шабаш з незліченною кількістю чудернацьких істот. Під час веселощів перед Фаустом постає ведіння, у якому до нього приходить чарівна Маргариту. Чоловік засумував за коханою і відчував сильну провину за біль, нанесений дівчині через вбивство брата.

Похмурий день. Поле

Фауст розповідає Мефістофелю, що Маргарита тепер у в'язниці. Він звинувачує духа у відволіканні його веселощами від похмурої реальності. Фауст наказує Мефістофелю врятувати дівчину, але той відмовляється, обґрунтовуючи це тим, що дівчина там через нього, тож чоловік і мусить йти на допомогу коханій сам.

Ніч у полі

Фауст та Мефістофель мають намір врятувати Маргариту, а тому негайно летять до неї на "воронних списках".

В'язниця

Мефістофель присипляє охоронців і Фауст пробирається до камери, де знаходиться Маргарита. Коли він наблизився до місця призначення, то почув спів дівчини від ім'я її померлої дитини. Маргарита вбила доньку, яку народила від Фауста, аби уникнути ганьби. Вона почала сходити з розуму і спочатку не впізнає коханого. Коли чоловік нагадує про їхнє минуле, то пам'ять дівчини почала оживати. Маргарита не поспішає вибиратися і просить Фауста врятувати їхню дитину. Дівчині здається, що донька іноді виринає з болота, тоді її і можна взяти за руку. Маргарита також попрохала Фауста викопати три могили: для матері, брата, та них з дитиною. Фауст благає піти разом із ним, але дівчина бажає смерті, бо не вірить, що зможе ще колись відчути хвилини щастя. Мефістофель запевняє, що ці спроби марні й вона приречена на муки, але голос з небес повідомив: "Врятована!".

Частина 2

Акт 1

Фауст лежить у мальовничій місцевості. Він, виснажений та втомлений, не може забути Маргариту. У повітрі літає чарівний дух Аріель, який наказує ельфам полегшити страждання чоловіка, бо лише після забуття минулого стає можливим нове життя.

Тим часом в імператорському дворі на зміну померлому королівському блазню приходить Мефістофель. Він нікому не подобається, але правителю припало до душі його підлабузництво. Мефістофель пропонує імператорові нову ідею. Він запевняє короля, що навколо його володінь заховано чимало скарбів, тож знайшовши усі, йому вдасться стати заможним. Тоді правитель зможе зробити паперові гроші, не підкріплені золотом, на зміну звичайним і віддати свої борги. Імператорові проект до вподоби, але він звертається до астролога за порадою. Під впливом Мефістофеля вчений вказує на дуже гарне положення планет, що є позитивним знаком для короля. Правитель на радощах влаштовує карнавал.

В імператорському дворі розпочинається маскарад. Усі вдягнені в чудернацькі

костюми, і Фауст з Мефістофелем не були винятком. Захопившись веселощами, чоловік розпочинає пожежу, але завдяки чарам на палац опускаються хмари, починається рясний дощ, який гасить вогонь. Фауст та Мефістофель стояли колінах перед імператором, та правитель не тримав на них зла, бо у палац приходять гарні новини – усі борги погашені, країна процвітає. Імператор дякує Мефістофелеві та назначає його на посаду хранителя державних надр. Дух погоджується, після чого король наказує стежити за ним. З'являється старий блазень, якому Мефістофель дає нові фальшиві гроші й наказує купити собі маєток та ніколи не з'являтися при дворі.

Фауст просить Мефістофеля викликати духа Єлени Троянської та її викрадача Париса, бо імператор, в якого тепер багато грошей, пообіцяв показати виставу за участі міфічних персонажів. Диявол відмовляється й посилає Фауста у царство Матерів. Чоловік пробирається туди та викликає духів, але раптом зникає, чим викликає занепокоєння в Мефістофеля.

Імператор вимагає від Диявола обіцяну виставу, але Фауст досі не повернувся. Мефістофель намагається відволікти глядачів, тож береться допомогти кожному (лікувати обмороження, вивести веснянки тощо).

Фауст повертається з царства Матерів з духами Париса та Єлени, тож одразу ж починається вистава. Чоловік викликає духів на сцену, але глядачі, не розуміючи, що це ілюзія, сприймають ці майстерно створені образи за живих людей. Дами захоплюються красою юнака, а чоловіки висміюють його. З Єленою все ж навпаки: дами кепкують з її недоліків, а чоловіки захоплюються її неземною вродою.

Акт 2

Після далекої подорожі Фауст повертається до своєї тісної кімнати. Усі ці роки двері були замкнені, а тому все залишилося без змін. Мефістофель, одягнувши плащ Фауста, зустрів Фамулуса (помічника Вагнера). Він розповів, що колишній приятель чоловіка тепер займає його місце. Він називає доктора Вагнера зразком скромності, який багато років очікує повернення свого великого вчителя. Він зберігав у недоторканності кабінет Фауста, а зараз він на порозі великого наукового відкриття, тому веде усамітнений спосіб життя.

Мефістофель відвідує лабораторію Вагнера, де вчений зайнятий створенням у колбі людини (Гомункули). Істота нагадує своєму творцю, щоб він ненароком не розбив скло, але не дивлячись на застереження, ємність вислизає з рук чоловіка. Гомункул літає над Фаустом і вголос розповідає його сні: багато оголених жінок й поміж них чарівна Єлена. Істота побоюється, що чоловік, повернувшись зі світу снів у реальність, помре від туги в похмурій лабораторії. Він пропонує Мефістофелю втекти з Фаустом в які-небудь більш відповідні його світогляду межі, обіцяючи приурочити це переміщення до класичної Вальпургієвої ночі.

Фарсальські поля. Темрява. Фауст блукає по Греції у пошуках вищого втілення краси – Єлени. Ступивши на землю, його силу забрав бог Антей і володів нею весь час, поки чоловік торкався поверхні. Подорожуючи Фауст зустрічає багато богів. Вони запевняють його, що Єлена принесе йому тільки страждання. У кінці подорожі

Гомункул стає людиною.

Акт 3

Перед палацом Менелая в Спарті за допомогою магії цариця Єлена була відроджена в той момент, який відповідає поверненню в будинок її чоловіка після розгрому Трої. Мефістофель, переодягнувшись у стару служницю, розповідає, що Менелай – її чоловік, наказав приготувати до його приїзду ніж та жертвник. Він надумав вбити Єлену за всі ті лиха, які її краса принесла йому і його воїнам. Цариця вирішує тікати в прекрасний середньовічний замок, де її буде чекати Фауст.

Фауст в одязі лицаря зустрічає Єлену. Він шанобливо зізнається їй у коханні і жінка стає його дружиною. Незабаром Фауст та його армія відбивають атаку війська Менелая, який хотів забрати Єлену. Подружжя жило у повній злагоді, тож незабаром у них народжується син – Евфоріон. Він швидко виріс і згодом став воїном. Після того, як син Фауста стрибає зі скелі, його тіло та Єлена відправляються у царство мертвих. У руках Фауста залишається її сукня, яке перетворюється у хмаринку й уносить його.

Хмара переносить Фауста у гірську місцевість. Тепер він розуміє, що абсолютний ідеал недосяжний і він тепер хоче влади, багатства та поваги. За допомогою Мефістофеля Фауст хитрістю став правителем у найближчому царстві. Диявол має намір осушити береги, аби створити на них родючі землі. За це доводиться платити Папі Римському.

На березі моря стоїть хатина "ідеального подружжя" – старих Філемон і Бавкіда. З усіх боків її обступає "густолістий сад". Це – плід діяльності Фауста і Мефістофеля щодо осушення прибережних земель. До подружжя заходить Мандрівник, якого вони багато років тому врятували від загибелі. Вони розповідають йому, що Фауст будує на березі моря новий палац й має намір виселити подружжя, бо їх хатина заважає подальшому будівництву.

Фауст, сильно постарілий, прогулюється по великому заміському саду на березі широкого і прямого каналу. Чоловік сильно роздратований тривалими чвари зі старими Філемоном і Бавкідою. Він хоче будь-що додати до своїх володінь їх шматок землі і знести хатину. Мефістофель, що тепер на чолі багатого торгового флоту, повертається до Фауста. Чоловік запитує в нього поради з цього приводу, на що Диявол обіцяє все владнати, домовитися зі старими про переселення в новий будинок за допомогою магії і навіювання.

Вартовий Лінкей бачить з вежі, що в гаю навколо будинку Філемона і Бавкіди видніються іскри, починається сильна пожежа. Охоронець молиться, аби старі встигли втекти. Прибулий Мефістофель розповідає, що вони не відчинили йому, коли він стукав до них у двері, тож з помічниками вони зламали їх і почали виносити речі. Власники будинку зі страху "випустили дух". Їх гість, Мандрівник, пручався і був убитий. Від іскри почалася пожежа, під час якої трупи згоріли. Фауст проклинає Мефістофеля: він хотів вирішити справу миром, а не насильством. Чоловік відчуває свою провину за загибель людей старих.

Перед Фаустом з'являються чотири духа: Нестачі, Провини, Турботи і Потреби.

Турбота засліплює його й тепер він перестає бачити. Мефістофель виступає як доглядач будівельних робіт, якими керує сліпий Фауст. Робітники риють не траншею, як розпоряджався чоловік, а його могилу.

Фауст вмирає. Робітники підхоплюють його і кладуть на землю. Мефістофель частково визнає свою поразку: Фауст хотів утримати мить, яку він так і не зміг подарувати. Та Диявол має намір боротися за душу чоловіка.

Мефістофель та робітники чекають, коли душа Фауста вирветься з тіла, щоб ухопити її та пред'явити договір, підписаний кров'ю. Несподівано на мертвого проливається променисте світло, що виходить зверху – небесне воїнство, яке прилетіло за його душею. Ангели поступово займають весь простір, а Мефістофель з чортами відступають. Навіть Диявол захоплюється світлими створіннями, мало не змінивши своїм "спадковим основам". Ангели піднімаються до небес, несучи безсмертну сутність Фауста. Мефістофель нарікає на себе, адже чоловік врятований.